

SARIKAYA ROMA HAMAMI/ *BASILIKA THERMA/ AQUAE SARVENAE*

Özge ALTUN*

Anahtar Kelimeler: Sarıkaya, Roma Hamamı, *Basilika Therma*, *Aquae Sarvenae*

Sarıkaya'nın antik adlandırmaları Strabon, Ptolemaios, Itinerarium Antonini, Tabula Peutingeriana, Concilia kayıtları, Hierocles'in Synekdemios'u ve Notitiae Episcopatum gibi birincil yazılı kaynaklarda izlenebilmektedir. Modern literatürde ise yerleşim, 18. yüzyıldan itibaren Batılı araştırmacıların seyahatnamelerinde yer almış, 19. yüzyılda özellikle Ramsay'in çalışmalarıyla tarihsel coğrafya bağlamında sistematik biçimde değerlendirilmiştir. Yazılı kaynaklarda yerleşim için en yaygın kullanılan adlar *Basilika Therma* ve *Aquae Sarvenae*'dir. Bunun yanında *Saravene*, *Sarvanae* ve *Therma* gibi varyant kullanımlar da görülmektedir. Modern literatürde “Terzili Hamamı” ve “Sarıkaya Hamamı” olarak da anılan yapı, günümüzde ağırlıklı olarak “Sarıkaya Roma Hamamı”, *Basilika Therma* ve *Aquae Sarvenae* adlarıyla tanımlanmaktadır.

Sarıkaya Roma Hamamı ilk kez 1883 yılında Ramsay tarafından tanımlanmıştır. Yapıya ilişkin sistematik bilimsel değerlendirmeler ise 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu çalışmalar sonucu elde edilen veriler 1985 yılında yayımlanmıştır. İlk incelemelerin ardından yapı uzun süre sınırlı ölçüde araştırılabilmiştir. Roma Dönemi sonrasında çeşitli eklemelerle ılıca olarak kullanılmaya devam eden yapı, 1970'li yıllara kadar işlevini sürdürmüştür. Ancak modern kentleşme, betonarme yapılaşma ve yoğun müdahaleler nedeniyle önemli ölçüde tahrip olmuştur. 2009 yılında Sarıkaya Belediyesi'nin girişimiyle başlatılan çalışmalar kapsamında, 2010-2015 yılları arasında Yozgat Müze Müdürlüğü denetiminde altı sezon kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kazılar sonucunda yapının plan şemasına ilişkin önemli veriler elde edilmiş, ancak alanın büyük bölümünün modern yapılaşma altında kalması nedeniyle hamamın sınırları ve mekânsal organizasyonu tam olarak belirlenememiştir. Yapı 2018 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne alınmış olup, mevcut hâliyle korunması bölgenin kültürel mirasının belgelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Sarıkaya Roma Hamamı, mevcut kalıntılar temelinde değerlendirildiğinde simetrik plan anlayışı gösteren bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda yapı, genellikle “Simetrik İmparatorluk Tipi”, “askerî işleve sahip hamam tipi” ve “termal hamam” kategorileri içerisinde ele alınmaktadır. Yapının termal özellikleri dikkate alındığında, antik dönemde de günümüzde olduğu gibi tedavi amaçlı kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. Antik kaynaklarda geçen *aquae* (su) ifadesi, yerleşimin sıcak su kaynaklarıyla ilişkili bir tedavi ve dinlenme merkezi niteliği taşıdığını düşündürmektedir. Bu durum, Sarıkaya Roma Hamamı'nın yalnızca bir hamam yapısı değil, aynı zamanda doğal sıcak su kaynağına bağlı bir ılıca kompleksi olarak değerlendirilmesine imkân vermektedir. Yapıda yer alan *hypocaust* sistemlerinin, termal suyun yetersiz kaldığı bölümlerde ek ısıtma ve sıcak su temini amacıyla kullanıldığı

* Dr. Öğr. Üyesi Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, ozge.altun@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7491-5794>

düşünülmektedir. Bölgede Roma Dönemi'ne ait adı kesin olarak bilinen bir yerleşimin henüz tespit edilememiş olması nedeniyle, yapının işletme organizasyonunun bakım, tedavi ve kullanım süreçlerini yürüten uzman gruplarca desteklenmiş olabileceği önerilmektedir. Bunun yanında bölgenin antik dönemde sivil ve askerî yol ağlarının kesişim noktasında bulunması, yapının askerî bağlamda da işlev görmüş olabileceğine işaret etmektedir.

Sarıkaya Roma Hamamı kuzey-güney doğrultusunda inşa edilmiştir. Yapının en iyi korunmuş bölümü batı cephesidir. Yaklaşık 30 m uzunluğundaki bu cephe, iki katlı olarak düzenlenmiş kemerli açıklıklara sahiptir. Alt ve üst kat boyunca düzenli aralıklarla yerleştirilen açıklıkların üst kenarları, kemer-lento sıralamasıyla oluşturulmuş simetrik bir cephe düzeni göstermektedir. Batı cephesi, klasik mimarinin kanonik düzenini yansıtan mimari öğelerle tamamlanmıştır. Korint başlıklı *plasterler*, *astragal* (inci-boncuk) bezemeli üç *fascialı arşitrav* ile birleşmekte, *kyma reversa* profilli *lesbos kymationu arşitrav* tacı ile *girland-bukranion* bezemeli frize geçilmektedir. Friz ise üstte *kyma reversa* profilli *ion kymationu* bezemesi aracılığıyla *sima* bölümüne bağlanmaktadır. Mimari dekorasyon programı, Roma İmparatorluk Dönemi klasik mimari düzeninin yapı üzerinde sistematik biçimde uygulandığını göstermektedir. Yapının simetrik plan anlayışı dikkate alındığında, merkezde kuzey güney doğrultusunda uzanan geniş bir *natatio* (açık yüzme havuzu) yer almaktadır. Batı cephesinin kuzey ve güneyinde yarım daire (*apsis*) planlı, zemini mermer döşeli havuzcuklar bulunmaktadır. *Natatio* ile bağlantılı daha küçük ölçekte dikdörtgen ve eliptik planlı ikinci havuz düzenlemeleri de kazılar sonucunda açığa çıkarılmıştır. Yapının genelinde bazı asimetrik mekân düzenlemeleri görülmekle birlikte, ana plan şemasının batı cephesine paralel gelişen simetrik bir kurguya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Sarıkaya Roma Hamamı'nın mimari planı, cephe düzeni ve termal kullanım özellikleri, yapının Roma İmparatorluk Dönemi hamam mimarisi içerisinde değerlendirilmesine imkân vermektedir. Genel kabul gören görüşe göre MS 2. yüzyıla tarihlenen yapı, doğal sıcak su kaynağıyla ilişkili olarak inşa edilmiş bir termal hamam karakteri taşımaktadır. Antik kaynaklarda *Aquae Sarvenae* adıyla anılması, yerleşimin sıcak su kaynaklarına dayalı bir sağlık ve tedavi merkezi niteliği taşıdığını göstermektedir. Bu yönüyle Sarıkaya Roma Hamamı, Anadolu'daki Roma Dönemi termal hamam geleneğinin önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yapının büyük bölümünün modern yapılaşma altında kalması hem arkeolojik araştırmaları hem de koruma süreçlerini sınırlamaktadır. Buna karşın mevcut kalıntılar, Roma Dönemi termal mimarisinin bölgesel gelişimini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Günümüzde Sarıkaya Roma Hamamı, Yozgat'ın önemli arkeolojik anıtlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Kaynakça

ANTONINUS (1848). *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum* (G. Parthey & M. Pinder, Eds.). Berlin: G. Reimer.

- BASSANI, M., BOLDER-BOOS, M., & FUSCO, U. (Eds.). (2019). *Rethinking the concept of “healing settlements”*: Water, cults, constructions and contexts in the ancient world. Oxford: Archaeopress.
- BAŞIBÜYÜK, Z., EKİNCİOĞLU, G., & ÖNAL, M. M. (2019). Yozgat Sarıkaya Termal Roma Hamamı’nda kullanılan doğal yapı taşları ve mühendislik özellikleri. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 34(1), 233–244. <https://doi.org/10.21605/cukurovaummfd.601460>.
- BOSTAN, E., & URFALIOĞLU, N. (2022). Yozgat Sarıkaya Roma hamamı ile ilgili bir değerlendirme. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1–22.
- FRENCH, D. H. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor (Vol. 3, Fasc. 3.2: Galatia)*. London: British Institute at Ankara.
- FRENCH, D. H. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor (Vol. 3, Fasc. 3.3: Cappadocia)*. London: British Institute at Ankara.
- FRENCH, D. H. (2016). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor (Vol. 4, Fasc. 4.1: The Roads: Notes on the Itineraria)*. Ankara: British Institute at Ankara.
- GELZER, H. (Ed.). (1893). *Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatum*. Leipzig.
- HIEROCLES (1735). Hieroclis Synecdemus (P. Wesseling, Ed.). Lugduni Batavorum.
- MANSI, G. D. (1759–1798). *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*. Florence.
- MILLER, K. (1887–1888). *Tabula Peutingeriana* (Facsimile ed.). Ravensburg: Otto Maier.
- PEUTINGER, C., & Miller, K. (1887). *Tabula Peutingeriana*. Stuttgart: J. G. Cotta.
- PTOLEMY (1991). *The geography* (J. L. Berggren & A. Jones, Trans.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sarıkaya Antik Roma Hamamı Master Planı. (2017). Yozgat: Yozgat Valiliği.
- STRABO (1924). *The geography of Strabo* (H. L. Jones, Trans.). Cambridge, MA: Harvard University Press.